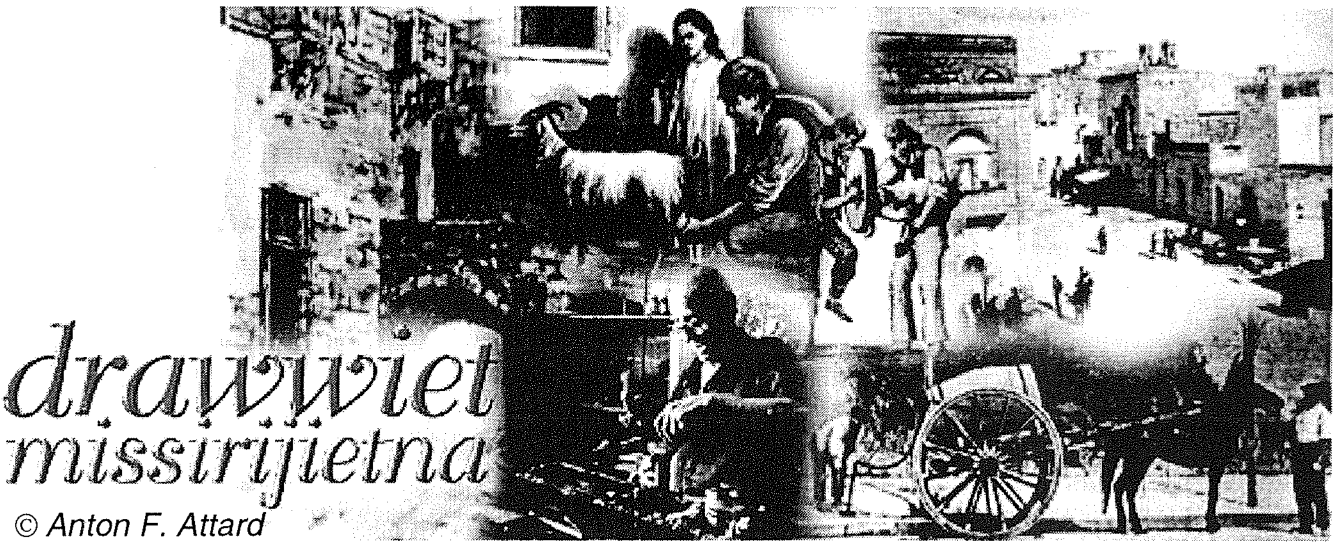

© Anton F. Attard

TWEMMIN FIERAGĦ TA' L-GĦAWDXIN

(L-Ewwel Parti)

Is-superstizzjoni jew aħjar it-twemmin fieragħ huwa taqsima mill-aktar importanti fl-istudju tal-folklor ta' kull nazzjon. U, bħal nazzjonijiet oħra, il-gżejjer tagħna għandhom ukoll is-superstizzjonijiet tagħhom. Għalkemm mhux bilfors imorru kontra r-reliġjon nisranija, b'danakollu, is-superstizzjoni xejn ma taqbel mat-twemmin nisrani u għalhekk, bħala tali, m'hix inkoraġġita mill-Knisja. Imma twemmin bħal dan, tant għandu għeruq fondi fost il-poplu tagħna, li ħafna huma dawk li mhux biss jemmnu bih, imma jaħilfu bih wkoll. Kollu għalxejn tipprova tfiehmhom li xjentifikament m'hemm ebda bażi soda għal dik li hi superstizzjoni. Għax is-superstizzjoni hija dak li hi: twemmin fieragħ, imma twemmin.

It-twemmin fieragħ huwa bbażat fuq argument falz. Fl-istudju tal-loġika dan l-argument hu magħruf bil-Latin bħala: *Post hoc, ergo propter hoc*, li jfisser "*wara din il-ħaġa, mela minħabba din il-ħaġa*". Biex wieħed jifhem sewwa se nagħti eżempju konkret. Nagħtu każ li wieħed jiekol il-pastizzi u wara ftit jaqbdu wġigħ ta' żaqq u dijarea kbira. Ir-reazzjoni naturali tkun li dak l-uġigħ ta' żaqq kien ikkawżat mill-pastizzi. Issa f'dan il-każ jista' jkun veru. Imma fl-istess ħin jista' ma jkunx veru, għaliex l-uġigħ ta' żaqq seta' kien ikkawżat minħabba xi mikrobi oħrajn fl-ilma jew f'xi ħaġa oħra li dak il-bniedem ikun ikkonsma.

It-twemmin fieragħ hu varjat ħafna u mxerred mal-pajjiżi kollha tad-dinja, anki dawk ċivilizzati. Malta u Għawdex ukoll għandhom is-superstizzjonijiet tagħhom. Ċerti aspetti ta' dan it-twemmin huma aktar qawwija f'Għawdex milli f'Malta.

Il-Għajn Ħażina

Ħafna nies jemmnu li xi persuni jew individwi f'għajnejhom għandhom forza straordinarja li tista' tagħmel ħsara lil ħaddieħor. Din il-ħsara ssir sempliċiment billi wieħed iħares lejn dak l-oġġett li wara jisfa vittma tal-ħsara li ssir permezz tal-ħars tal-għajnejn. Għalhekk, 'għajn ħażina' tfisser għajn li tagħmel il-ħsara. 'Jgħajjen' tfisser jagħmel il-ħsara b'għajnejh jew b'għajnejha. Ħafna drabi din il-qawwa li tagħmel il-ħsara toħroġ meta dak li jkun jistagħġeb b'li jkun qiegħed jara. Eżempji: Kemm hi ħelwa dit-tarbija! Dak il-ħin it-tarbija titgħajjen u l-għada tisbaħ marida! Ara kemm twal! Dak il-ħin it-tfajjel jitgħajjen u wara ftit jikser sieqhere!

Xi Stejjer dwar l-Għajn

Dwar l-għajn jingħadu bosta stejjer. Hawnhekk se nġibu xi ftit ħalli min qiegħed jaqra jkun jista' jifhem aħjar kif taħsibha n-nies fuq din il-ħaġa.

L-istorja tal-qasrija

Waħda mara kellha qasrija l-ġmiel tagħha. Mela marret iżżurha waħda ħabiba tagħha, u meta rat din il-qasrija bdiet tistagħġeb, "*Ara kemm hi sabiħa dil-qasrija! Ara xi ġmiel ta' qasrija!*" Oħroġ il-għaġeb, l-għada l-qasrija sebħet midbiela u wara xi jumejn nixfet u mietet. Dik il-mara ħarġet tgħid li l-ħabiba tagħha għajnitilha l-qasrija.

L-istorja tal-ġebla tas-samm

Mela darba tliet bdiewa Għawdxin ħarġu passiġġata fuq waħda mill-għoljiet Għawdxin. Issa fuq l-għolja jkun hemm ħafna blat u ġebel tar-rina u taż-żonqor, ġebel li jissejjaħ '*tal-presepju*' għax ħafna minn dan il-ġebel jinġabar biex bih jibnu l-presepju tradizzjonali Għawdxi. Mela wieħed minnhom sab ġebla li kellha għamla u sura tassew imżewwqa u sabiħa, u waqt li kienet f'idejh beda jistgħaġeb u jgħid, "*Kemm hi sabiħa din il-ġebla!*" Lanqas laħaq spiċċa l-kliem li

dik il-ġebla sabiħa ma nqasmitx. U meta nqasmet faqqgħet xi ftit ukoll. Sħabu li kienu miegħu ħarsu lejn xulxin u wieħed qal lil ieħor minn taħt l-ilsien, *"Phu kemm jgħajjen! Ġebla qasamha!"*

L-istorja tal-għajnejn impexpxin u l-għonq juġa'

Waħda tfajla twila u sabiħa kienet qiegħda tixtri mingħand tal-merċa. Kif kienet qiegħda tistenna biex tħallas, tersaq ħdejha mara titkellem bil-"*k*" u qaltilha, *"Ihh kemm twalt, ilwejt għonki biex inħares lejk!"* L-għada dik it-tfajla sebħet b'għajnejha mpexpxin u b'għonqha ma tistax tħarrku bl-uġigħ. *"Dik il-mara xeħtitli l-velenu l-bieraħ! Għajnitni!"* qalet it-tfajla lil sħabha tax-xogħol.

L-istorja ta' sider il-baqra jinxef

Din ta' sider il-baqra jinxef veru kurjuża. Mela jkun hemm bidwi raħħal li jrabbi l-baqar. Dan kellu baqra li kien iżommha f'bitha. Issa ħdejn ir-razzett tiegħu kien joqgħod raġel li kellu fama li jgħajjen. Dan kien joqgħod iħarislu lejn il-baqra. Mela ġara li sider il-baqra tan-naħa tar-raġel li jgħajjen nixef. *"Għandi baqra għajjinhieli,"* kien igerger il-bidwi. *"Ara kif veru: sider il-baqra tan-naħa l-oħra baqa' kif kien, imma tan-naħa tiegħu nixef!"*

L-istorja tal-flieles li daru dawra u mietu

Waħda mara kienet trabbi l-flieles. Kienet tqiegħed tagħqida bajd taħt il-qroqqa, u x'ħin jofsqu l-flieles tibda tagħlifhom u tieħu ħsiebhom. Darba kellha tagħqida flieles il-ġmiel tagħha. Mela ġara li marret iżżurha waħda mara miż-Żebbuġ. U x'ħin rathom bdiet tistagħġeb, *"Ara xi ġmiel ta' flieles! Ara kemm huma sbieħ dawn il-flieles!"* Wara ftit dik il-mara ħarġet u baqgħet sejra għal xogħolha. Imma m'għaddiex żmien wisq meta l-flieles bdew iduru dawramejt, jinqalbu żaqqhom 'il fuq u jmutu. *"Ma kenitx mara li ġiet tara l-flieles,"* qalet dik li trabbi l-flieles. *"Kollha għajnithom u seħtithomli. Imbagħad hawn min ma jemminx bil-għajn!"*

Ikolli ngħid li dik il-mara taż-Żebbuġ bla ma taf daħħlet magħha l-mikrobu tal-pesta tat-tjur. Għalhekk il-mewt tal-flieles setgħet kienet waħda naturali għall-aħħar u l-għajn ma kellha x'taqsam xejn.

L-istejjer fuq l-għajn jibqgħu sejrin. Wieħed li dejjem sejjer tajjeb fl-eżamijiet, jista' *"għax jgħajjnuh"*, jibda jmur ħażin. Xi drabi, għal xi raġuni wieħed jibda jara kollox jiġih ħażin, kollox sejjer kontrih. Ma jridx wisq biex iwaħħal f'xi ħadd li jkun għajjnu.

Il-Magħmul

Iżda hemm xorta ta' għajn li ħafna nies veru jibżgħu minnha. Dan huwa l-magħmul. Il-magħmul huwa seħer ħażin li jingħad li jista' verament jiġi kkawżat bil-għajnuna tax-xitan. Xi drabi l-magħmul

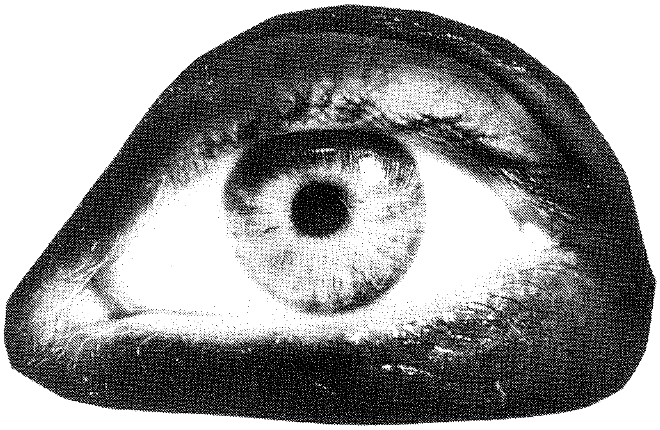

jitfa' lil dak li jkun fi stat ta' mard fiżiku jew mard mentali, jiġifieri ġenn li qabel qatt ma jkun ġarrab minnu. Il-magħmul iġib is-saħta fuq dak li jkun, saħta li ħafna drabi wieħed iħossha miegħu, u ġie li tissejjaħ *"barka kuntrarju"*. Nies li sinċerament jemmnu li huma milquta minn magħmul ġie li jsejjħu xi qassis biex jiskunġrahom minn dik is-saħta tal-magħmul li jkollhom fuqhom.

Rimedji kontra l-Għajn

Il-qrun

Ladarba n-nies temmen li tista' ssir ħsara bil-għajn, l-istess twemmin folkloristiku jippreskrivi wkoll xi rimedji biex ibiegħed is-saħta li ġġib l-għajn ħażina. U dawn huma xejn inqas strambi mill-għajn infisha. Issa l-għajnejn huma tnejn. Mela r-risq ħażin joħroġ minn żewġ għajnejn u mhux minn waħda. Mela biex nilqgħu għalih jeħtieġ li jkollna xi ħaġa li tkun bi tnejn. U l-ewwel ħaġa li żgur ġiet f'moħħ il-bniedem primittiv biex jiżgura li jbiegħed l-għajn hija l-qrun. Il-qrun ta' l-ifrat: tal-barri u tal-gendus. Il-qrun bi tnejn, ippuntat u għalhekk jista' jifqa' bl-aktar mod effiċjenti dawk iż-żewġ għajnejn li minnhom joħroġ il-velenu lin-nies, lill-bhejjem u l-ħwejjeġ ta' ħaddieħor.

Imma mhux dejjem ikollok il-qrun lesti f'każ li jitfaċċa xi ħadd jgħajjen. Għalhekk is-swaba' ta' l-id f'sura ta' qrun iservu tajjeb ukoll. Biex wieħed ma jurix li qiegħed jagħmel il-qrun jista' jdaħħal idu fil-but jew jitfa' idu wara. In-nisa tad-dar idaħħlu idhom taħt il-fardal.

Il-għajn ħażina tista' tagħmel ħafna ħsara fl-annimali tar-razzett u fil-bhejjem tat-tagħbija bħal ħmir, bgħula, żwiemel u dwieb. Għalhekk il-bidwi jrid jilqa' tajjeb ħalli kemm jista' jkun ibiegħed dik is-saħta. Allura arah jagħmel par qrun fuq il-bieb tar-razzett jew maqjel u xi nagħla fuq il-bieb tar-remissa. In-nagħla tirrappreżenta wkoll il-qrun.

Il-bniedem irid iħares ukoll lilu nnifsu mill-għajn. Allura xi nies arahom jilbsu kull xorta ta' feticċi jew amuleti biex ibiegħdu l-għajn ħażina. Fost dawn insibu xi nagħla tad-deheb, xi baħbuħa, xi talisman, xi qanpiena, oġġetti żgħar ta' lewn aħmar u hekk. Il-baħbuħa hija mħara tal-baħar. Billi l-ilma ma jgħaddix

mill-imħara, hekk ukoll meta tilbes il-baħbuħa, l-għajn ħażina ma tgħaddix għal għandek. Hekk kienu jemmnu.

Espressjonijiet u mossi

Mod ieħor kif tbiegħed l-għajn ħażina hu billi tuża espressjonijiet li fihom jissemmew Alla u qaddisin. Per eżempju: Ħarsu mill-għajn, Alla jbierek, il-Madonna tħarsu, Alla jħarisna, oħroġ il-għaġeb (aktarx tfisser oħroġ għaġeb ta' għajn ħażina! għaġeb ta' saħta!), Alla jbierku u jseddqu, u hekk. Imbagħad hemm ukoll kliem u mossi, aktarx vulgari, u li naħseb li huma eqdem mill-espressjonijiet reliġjużi li għadna kemm semmejna, bħal "*Għajnek ma' s....*" Bis-seba' l-werrej u s-seba' l-kbir dak li jkun jifforma ċirku żgħir, li jfisser l-għajn u jdawwar idu għan-naħa ta' wara. Hekk kien maħsub li l-għajn ma tagħmilx ħsara.

Tbaħħir biż-żebbuġ imbierek

Is-superstizzjoni tal-għajn ħażina tant hija mqabbda sewwa f'moħħ il-poplu li, minkejja li l-Fidi Nisranija ħadet post ir-reliġjon pagana, in-nies xorta baqgħet temmen li biex tħares lilha nfisha, 'l uliedha u l-bhejjem tagħha, trid tbaħħar bid-duħħan taż-żebbuġ. Il-Knisja tat lil dan it-tbaħħir bixra nisranija billi tippermetti li jsir b'weraq taż-żebbuġ u l-palm imbierek ta' Ħadd il-Palm. It-tbaħħir kien isir f'Sibt il-Għid mad-daqq tal-glorja, imma jista' jsir f'kull ġurnata oħra tas-sena. Iż-żebbuġ imbierek minn tas-sena ta' qabel, biex ikun nixef sewwa, jinħaraq fuq xi għatu kbir, gabarrè qadim jew taġen u mbagħad min ibaħħar idur mal-kmamar tad-dar jew l-imqawel tar-razzett fejn ikun hemm it-tfal u l-bhejjem, fil-waqt li jgħid:

F'ġieħ San Pietru Pawl ta' Ruma
Jekk inhi għajn ħażina toħroġ,
Jekk inhi ferħa terġa' lura!
Jiena nbaħħrek,
inbaħħrek biex jgħaddilek,
inbaħħrek biż-żebbuġ imbierek!
F'ġieħ San Kożma u San Damjan,
San Mikiel u San Rafel,
F'ġieħ il-qaddisin kollha
biex jitolbu għalina.

Taqbiliet oħra bħal din kien hemm bosta mxerrdin ma' l-irħula ta' Għawdex kollu. Min jaf xi waħda antika jista' jibgħathielna għax aktar ma jkollna verżjonijiet differenti, aktar aħjar.

Iż-żebbuġ imbierek kien jiddendel ukoll id-dar, fl-imqawel u saħansitra fuq il-bċejjeċ tal-baħar tas-sajjieda tagħna.

L-Ilma mbierek

L-ilma mbierek ukoll għandu s-setgħa kontra l-għajn u l-ispirti ħżiena. Għalhekk hawn min iżomm minnu d-dar. It-tberik tal-Għid, bħat-tbaħħir, isir biex mid-dar toħroġ is-saħta u tidħol il-barka.

Drawwiet oħrajn

Xi drabi l-għajn ħażina, bħall-magħmul, iddum taħdem fuq dak li jkun. Meta wieħed jara li kollox ġej ħażin, id-dinja u l-elementi donnhom kollha daru kontrih, allura jibda jemmen li l-għajn ħażina qiegħda fuqu u jeħtieġ jagħmel xi ħaġa biex jeħles minnha. Minbarra t-tbaħħir, wieħed jista' wkoll jaqta' biċċa drapp mil-libsa ta' dak li jgħajjen, jaħraqha quddiemu, u hekk meta d-duħħan itir għal fuqu l-għajn ħażina tmur. Imma mhux kulħadd jieħu gost tgħidlu li jgħajjen!

Drawwa oħra kienet li jwaħħlu biċċa xemgħa tat-tniebri fuq ras dak li jkun, sewwa tfal jew annimali. Inkella jagħmlu salib fuq żaqqhom jew fuq il-parti li tista' titgħajjen filwaqt li jingħadu l-kelmiet: Oħroġ il-għaġeb!

Drawwa oħra mhux daqstant sabiħa hija dik li wieħed jobżoq fl-art meta jara lil xi ħadd li jkun magħruf bħala li jgħajjen jew għandu fama ta' saħħar jew saħħara.

Min jgħajjen l-iżjed?

Ħadd ma għandu jieħu għalih, imma hu fatt magħruf minn kulħadd li n-nisa għandhom fama iżjed mill-irġiel li jgħajjnu. U aktar ma mara tkun kerha u xiħa, aktar tieħu fama malajr li tgħajjen. Il-ħelwa hi li xi nisa jemmnu fihom infushom li jgħajjnu. Waħda mara li kellha r-raġel jaħdem bil-magna kienet temmen li tagħjjen il-magna. Kumbinazzjoni l-magna dejjem kienet titħassar meta jkun hemm hi. Allura kont tismagħha tgħid, "*Ara, ħa mmur 'l hemm għax 'k noqgħod hawn jien ma taħdimx!*"

Ħinijiet ta' risq ħażin

L-għajn hija risq ħażin. Dwar dan m'hemm l-ebda dubju. Imma mbagħad anki l-ħinjiet għandhom ir-risq ħażin tagħhom. Mhux sewwa toħroġ tiġri barra minn nofsinhar sas-siegħa għax joħorġu l-erwieħ u jistgħu jidhrulek u tiltaqa' magħhom. Dari bejn nofsinhar u s-siegħa kienu jxarrbu t-triq biex itaffu t-tbatijiet ta' l-erwieħ min-nirien. Minn nofs-il-lejl sas-siegħa ta' bil-lejl jidhru x-xjaten. Toqgħodx quddiem mera f'dawk il-ħinijiet. Minn nofs-il-lejl sal-Pater Noster huwa l-ħin meta joħorġu tas-Setta. L-irjieħ ivenvnu jistgħu jkunu nies tas-Setta għaddejjin itiru wara li jkunu ndilku bid-dlik tas-seħer.

Jiem, xhur u numri ta' risq ħażin

Il-Ġimgħa hi l-aktar jum risqu ħażin għax kien f'dan il-jum li Ġesù safa mislub fuq is-salib. In-numru 13 l-aktar numru risqu ħażin, għax ta' Ġuda. Is-17 hu n-numru tad-diżgrazzji. Il-Ġimgħa, 13 tax-xahar, ġurnata risqha ħażin doppjament. Tibdiex xogħol ġdid nhar ta' Ġimgħa, aħseb u ara jekk taħbat fit-13 tax-xahar. L-aktar xahar risqu ħażin hu Mejju, ix-xahar tad-diżgrazzji. Jingħad li ħadd m'għandu jiżżewweġ f'dan ix-xahar, għax iż-żwieġ jispiċċa ħażin.

(jissokta fil-ħarġa li jmiss)